

Citation:

H.J. Koenen, Levensbericht C.J. van Assen, in:
Jaarboek, 1859, Amsterdam, pp. 98-115

LEVENSBERICHT

VAN

Mr. C. J. VAN ASSEN,

Rustend Lid der Koninklijke Akademie van Wetenschappen,

DOOR

Mr. H. J. KOENEN,

Secretaris der Afdeling voor Letterkunde *).

Op nieuw, Mijne Heeren, geëerde Medeleden, is ons een achtenswaardig lid van de Letterkundige Afdeling onzer Akademie ontvallen, en vind ik mij genoopt, U ditmaal het levensbericht voor te dragen van den gevoeligen, heuschen en fijn beschaafden VAN ASSEN. Indien ik in JACOBUS VAN HALL den laatstovergeblevenen mijner Leeraren mocht gedenken, in VAN ASSEN zie ik den vriend weemoedig na, wiens leerzame omgang, wiens oordeel en smaak mij niet zelden nuttig zijn geweest, en wiens hulpvaardigheid en vriendelijke raad en voorlichting aan niemand, die ze verlangde, ontbraken. Nog niet lang geleden onder de rustende leden der Akademie opgenomen, gelijk hij ook in den universitaireren werkkring eene eervolle ruste genoot, bleven hem de betrekkingen dierbaar, in welke hij een groot gedeelte zijns levens had doorgebracht: en onder deze was het lidmaatschap dezer Akademie niet in de laatste plaats te noemen. In hem verloren wij een der medeleden van het voormalig Kon. Ned. Instituut, die bij de oprichting der Akademie dadelijk wederom benoemd werden: eenen waardigen Vertegenwoordiger van een tijdvak, waarin de Klassieke Letterkunde en de fijne beschaving, daaruit geboren, meer dan in onze dagen op den voorgrond stonden; een man, van wien de bekende spreuk in

---

*) Voorgedragen in de Gewone Vergadering der Letterkundige Afdeling van 10 October 1859.

ruime mate gegolden heeft, dat de stijl den mensch kenteekent, en die, naar dien maatstaf geschat, onder onze uitstekendste medeleden verdient gerangschikt te worden.

CORNELIS JACOBUS VAN ASSEN zag het eerste levenslicht op den 25sten Augustus 1788 te Harlingen, waar zijn vader predikant was bij de Hervormde gemeente. Van den tijd zijner eerste vorming zijn mij geene bijzonderheden bekend geworden. Van 1805 af tot 1809 studeerde hij te Franeker, waar hij vooral het onderwijs genoot van Prof. H. W. TYDEMAN, en eene merkwaardige Dissertatie over de Redevoering van CICERO ten behoeve van CLUENTIUS verdedigde. Ook te Leiden heeft hij zich nog een jaar onder VAN DER KEESSEL en SMALLENBURG geoefend. Hij hield zich daar natuurlijk meest onder zijne friesche landslieden op, en knoopte betrekkingen aan met WITTEMBACH en zijn beroemden leerling, onzen BAKE. Ook met den Heer Mr. L. C. LUZAC ontstond toen reeds eene nimmer, ook bij verschil van staatkundige inzichten, verloochende wederzijdsche genegenheid. Onder zijne bijzonderste Akademiëvrienden worden voorts genoemd de geleerde Mr. J. PAN, de Auteur van eene algemeen gewaardeerde bijdrage tot de ook door VAN ASSEN zoo hoog gewaardeerde werken van BILDERDIJK, alsmede P. VAN LELYVELD, Auteur eener *Commentatio de Infamia Jure attico*. Doch vooral vruchtbaar, ook voor het vervolg zijns levens, was de destijds reeds aangeknoopte naauwe en warme vriendschap met KEMPER, en door dezen met Mr. J. DE VRIES; eene vriendschap, die steeds door alle omstandigheden heen, onveranderd dezelfde bleef. — Eerlang keerde hij naar Franeker terug, en in 1810, terwijl ieder de opheffing der friesche Akademië te gemoet zag, ontving hij daar den doctoralen titel op uitgewerkte theses (*Quaestiones Juridicae Inaugurales*).

Straks na zijne promotie zette zich VAN ASSEN te 's Gravenhage neder als Advocaat bij het Keizerlijk Gerechtshof aldaar, en zocht hij zich onder den Heer Mr. J. C. VAN DER KEMP in de rechtspraktijk te oefenen. Eerlang deelde hij mede in de vriendschap van den beroemden Advocaat Mr. P. J. DE FREMERIJ, en begon, ook door zijne betrekkingen in Friesland, eene niet on-

belangrijke praktijk te verkrijgen, zonder daarbij de Oude Letteren, vooral de studie van zijnen geliefden CICERO, uit het oog te verliezen. Weldra kwam hij ook met onderscheiden aanzienlijke mannen, die, den val des vaderlands betreurend, naar eene verandering van zaken hijgend uitzagen, in aanraking; een kring, waarin allen zijne warme vaderlandsliefde, vereenigd met uitstekende kundigheden en kieschen en keurigen smaak, als om strijd waardeerden. Een G. K. VAN HOGENDORP vertrouwde de leiding der voorbereidende studiën zijns oudsten zoons voor de Hoogeschool hem gaarne toe. Ook nog andere jongelieden van aanzienlijken huize heeft hij op soortgelijke wijze bij hunne opleiding tot de Akademie zijne hulp geboden, en wellicht is aan deze met zooveel voorliefde ter hand genomene opleiding van voorname jongelingen de bestendige neiging van VAN ASSEN — ook in lateren tijd — toe te schrijven, om, zonder voorbijgang van andere vlijtige akademieburgers, of die zich door buitengemeen aanleg onderscheidten, eene bijzondere mate van belangstelling en zorg aan de zonen van mannen van geboorte en aanzien, vooral gedurende hun akademisch leven, te wijden.

Toen in Nov. 1813 zich te 'sGravenhage de eerste beweging, die tot den nationalen opstand geleid heeft, openbaarde, sloeg men al ras het oog op den begaafden jongen Fries, ten einde door hem zijne friesche landslieden over te halen om met de Haagsche vrijheidsvrienden gemeene zaak te maken tegen het gehate dwanggezag des vreemdelings. Men had op VAN ASSEN niet te vergeefs gerekend: hij wist, in verband met den Raadsheer BERGSMA, zijne betrekkingen in Friesland voor de zaak der onafhankelijkheid dienstbaar te maken, en zijne landslieden in die provincie, als ook in Groningen en Overijssel, over te halen om zich aan de vaderlandsche beweging aan te sluiten. Bij den algemeen helder ontvonkten gloed voor de ontwaakte vrijheid, verwierf hem die welgeslaagde poging bij al wat vaderlandsch voelde, onderscheiding en hoogachting, en werd hij met algemeene toejuiching tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw benoemd. Eerlang werd hij, waarschijnlijk op aanbeveling van G. K. VAN HOGENDORP, den Man van het oogenblik, aan Prins

FREDERIK der Nederlanden als secretaris toegevoegd, toen deze den zetel der Muzen bezocht om zich aan akademische studiën te wijden, en woonde hij de lessen der Hoogleeraren bij, welke de jeugdige Vorst genoot. Dan dit rustig verblijf werd eerlang afgebroken, toen NAPOLEON, zijn ban overschrijdende, in Maart 1815 op Frankrijks kust landde, en Prins FREDERIK reeds den 27sten dier maand naar het leger vertrok, om onder het opperbevel van zijnen Broeder de Nederlandsche troepen aan te voeren. Of VAN ASSEN den veldtocht medegemaakt heeft, is mij niet gebleken; hij heeft echter in dat jaar in het gevolg der Prinsen Frankrijks hoofdstad bezocht, en daar kunnen medewerken tot de herkrijging voor het vaderland der kunstschaten, aan Neêrlands wreed vertreden bodem ontroofd. Later heeft hij nog met den tegenwoordigen Koning van Pruissen, diens Broeder, nu Prins-Regent, en Prins FREDERIK der Nederlanden, eene belangwekkende reis naar Zwitserland en Italië gedaan. Steeds sprak hij van dien tijd zijns levens met hooge ingenomenheid, en altoos is er tusschen Z. K. H. Prins FREDERIK en ONZER VAN ASSEN een band van vriendschap en hoogachting blijven bestaan.

Door deze belangrijke betrekkingen was aan VAN ASSEN de weg gebaad tot eene buitenlandsche reis, welke hij eenigen tijd later bij de organisatie van het Hooger Onderwijs in de zuidelijke toen aan ons vaderland verbondene Nederlanden, met den geleerden Jkh. DE GEER VAN JUTPHAAS ondernam, om de instellingen van het Akademisch Onderwijs in Duitschland in oogenschouw te nemen, vooral daar, waar zich eene R. C. bevolking onder eenen Protestantschen scepter zag geplaatst. Van toen af dagteekenden ook de naauwe betrekkingen die hij allengs met den Heer VAN EWIJCK aanknoopte. Een weinig later viel hem de eer te beurt, de algemeen gevierde Kroonprinses ANNA PAULOWNA met de Nederlandsche taal- en letterkunde gemeenzaam bekend te maken; eene roeping, die hem bij de uitstekende gaven der edele Vorstin gewis niet bezwaarlijk moet gevallen zijn. Geen wonder derhalve, dat hem een vijftiental jaren daarna de even kiesche als eervolle taak is opgedragen, om in het Hoofdkwartier van den Prins Veldmaarschalk met raad en pen den doorluchtigen Oranjevorst ten dienste te staan. Hij

werd bij die gelegenheid Staatsraad in buitengewone dienst, vergezeld den Prins van Oranje gedurende den tiendaagschen veldtocht, werd geroepen tot het stellen van dagorden en proclamatiën, en was ook belast met het onderzoek en de beoordeeling der vonnissen van de krijgswaarden. Het een en ander gaf aanleiding tot een gemeenzamen omgang van VAN ASSEN met den Prins, die hem vaak aan zijne tafel ontving, daar hij zich gaarne met een zoo beschaafd en kundig man onderhield.

Doch keeren wij, Mijne Heeren, terug tot het tijdperk gedurende hetwelk hij zich als Advocaat te 's Gravenhage ophield, tot op zijne benoeming als Hoogleraar te Leiden. Gedurende dit tijdvak heeft VAN ASSEN zich vooral met het vak der klassieke studiën en de bevordering van het kortelings gereorganizeerde Hooger Onderwijs, waartoe ook de Latijnsche scholen behoorden, bezig gehouden. Hiertoe had dan ook zijne literarische werkzaamheid destijds meerendeels betrekking. In zijne *Hulde aan Christiaan Gottlob Heyne* ('s Grav. 1816) schetste hij, naar aanleiding der Levensbeschrijving van HEYNES niet min beroemden schoonzoon HEEREN, het beeld van eenen philoloog, zoo als hij zich dien als naar de behoeften des toenmaligen tijds meest navolgenswaardig voorstelde; en ruim een jaar later beantwoordde hij eene door de Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem uitgeschrevene Prijsvraag van den volgenden inhoud: „ Welk eene leermethode wordt op een zoogenaamd Latijnsch school vereischt, ten einde niet alleen de oude talen met de beginselen der geschiedkunde, fabelkunde, enz. goed en grondig te onderwijzen, maar bijzonder ook, om de jeugd door dat onderwijs met den geest der Oudheid te bezielen, tot al wat schoon en edel is te verheffen, en zoo tot het beoefenen van kunsten en wetenschappen wel voor te bereiden?” De Maatschappij had bij het uitschrijven dier Prijsvraag de bedoeling, om voor de Latijnsche scholen, door het besluit op het Hooger Onderwijs gereorganizeerd, een leiddraad tot regeling van het klassikaal onderwijs te doen vervaardigen. Er werden drie verhandelingen bekroond, die van onzen VAN ASSEN, toen nog Advocaat te 's Gravenhage, eene van A. W. TERPSTRA, Rector der Latijnsche scholen te Gro

ningen, en eene van den amsterdamschen Praceptor BAKKER; doch die van VAN ASSEN, welke den gouden prijs had weggedragen, stond zeer ver boven de beide overige. Zij onderscheidde zich ook hierdoor, dat, ofschoon de grieksche en latijnsche letteren geheel op den voorgrond stonden, eene meerdere oefening in de moedertaal door den Auteur gewenscht werd. Dit verlangen was toen nog zoo nieuw, dat hij er als in éénen adem bijvoegde: „Men duide het mij niet ten kwade, dat ik op een latijnsch school het vervaardigen van Hollandsche opstellen wil invoeren: — indien men mij konde overtuigen, dat een leerling des te beter latijn zal schrijven, naar mate hij minder zijne moedertaal zal beoefend hebben, dan zal ik voorzeker op een latijnsch School op zulk eene oefening niet durven aandringen, en trekke dan mijne raadgevingen weder in.” —

In een omstreeks dienzelfden tijd uitgegeven, in keurigen stijl geschreven werkje, getiteld *Perikles van Athene*, schetste VAN ASSEN in den persoon des edelen en welsprekenden attischen Staatsmans, aan wien Athene zijn schoonsten bloei dank weet, den invloed, dien de vlijtige beoefening van fraaie kunsten en letteren op den toekomstigen Regent moet oefenen, en tevens die bevordering van kunsten en wetenschappen, waardoor een Staatsman, aan het hoofd van een vrijen staat geplaatst, zijn bestuur kan opluisteren. Ook hier stond zijn streven, om een heilzamen invloed te oefenen op de vorming en opleiding van toekomstige staatslieden, — een streven, dat hem gedurende geheel zijn leven bezielde heeft — kennelijk op den voorgrond.

Tot dus ver kon het onzeker schijnen, of VAN ASSEN, die inmiddels Referendaris der tweede Klasse bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken was geworden, op deze wijze in staatkundige betrekkingen zoude blijven werkzaam zijn ter bevordering van onderwijs, kunsten en wetenschappen, dan of hij tot een akademischen leerstoel zoude geroepen worden. In 1821 werd die onzekerheid opgeheven door zijne benoeming tot Hoogleeraar in de rechtsgeleerdheid te Leiden. Bij zijne hooge ingenomenheid met de Klassieke Oudheid, laat het zich lichtelijk begrijpen, dat het Romeinsche Recht hem bijzonder

moest aantrekken. Daarmede stond dan ook de stoffe zijner inaugureele Redevoering in het naauwste verband. Zij bevatte eene aanbeveling der studie van het Romeinsche Recht: *De studio Juris Romani, hoc ipso tempore diligentius tuendo*, en dringt ook daarom nadrukkelijk op die beoefening aan, wijl onze Nederlandsche Rechtsgeleerden zich steeds bijzonder in dat vak onderscheiden hebben, en het dus hier eene roeping geldt, om den duurverkrepen roem onzes vaderlands ook voor de toekomst te handhaven. — In het betreden van dien weg is VAN ASSEN dan ook een ijverig voorganger geweest. Eenige jaren later toch heeft hij de toen nieuwlings ontdekte Commentariën van GAJUS uitmuntend opgehelderd en toegelicht. Door zijne toevoegselen op DIRKSENS *Manuale Latinitatis fontium Juris Civilis Romanorum*, die overal getuigenis van zijne veelomvattende kennis afleggen; door de uitgave zijner *Lineamenta extrema Juris privati Justiniani, secundum textum Institutionum* (in 3 stukken van 1855 tot 1858), en door de uitgave van onderscheiden afzonderlijke stukken, is hij aan die studie tot op het einde zijns levens bevorderlijk geweest, en heeft hij telkens getoond, op welk eene trefende wijze hij de kennis van Oudheid en Letteren met die der Rechtsgeleerdheid wist te vereenigen. Ook voor het nieuwer burgerlijk recht heeft hij zich deels door afzonderlijke opstellen, in rechtsgeleerde Tijdschriften geplaatst, deels door zijn tweemaal, eerst uitvoeriger, daarna verkort uitgegeven *Leiddraad voor het Collegie over het Burgerlijk Wetboek* onderscheiden. De richting van geest, aan ons overleden medelid eigen, bracht mede, dat hij minder streefde om tot de beginselen door te dringen of zich tot de beschouwing van het geheel te verheffen, dan enkele op zich zelf staande bijzonderheden van nabij te beschouwen, en vooral zijne kritiek te oefenen over den stijl en de wijze van uitdrukking van wetten en reglementen. Uit dit laatste oogpunt zijn zijne vele aanmerkingen op de Wetboeken van Nederland en Nederlandsch Indië zeer belangrijk, daar zij vol zijn van de fijnste opmerkingen over taal en stijl. Trouwens er was altijd uit zijne rijke belesenheid en scherpzinnige waarnemingen veel te leeren, ook voor dezulken, die in zijne voorlezingen wel eens die geleidelijke orde en dat doordringen in den

diepsten grond des onderwerps in verband tot het geheel der wetgeving misten, dat zij er in zouden gewenscht hebben te vinden.

VAN ASSENS betrekkingen tot de Staatslieden van dien tijd bleven ook zijne belangstelling voortdurend op het staatsrechtelijk en staatkundig gebied vestigen. Hij was niet slechts wegens zijne vele betrekkingen tot het doorluchtig Huis van Oranje, maar ook uit diepe en vastgewortelde overtuiging Oranje- en monarchaalgezind; maar vereenigde daarmede die bijzondere onafhankelijkheid van geest, van welke hem zijn edele Vriend en Begunstiger G. K. VAN HOGENDORP steeds het voorbeeld gaf. Tegen kwalijkbegrepen of misbruikte vrijheid, omwentelingszucht en volksdwingelandij, was en bleef hij steeds ten sterkste gekant. Dit straalde door in talrijke kortere en uitgebreidere geschriften, tijdens de eerste beginselen en toenemende ontwikkeling der Belgische omwenteling in het licht gegeven. Hiertoe behoort *Het onwettige der Petitiën aan de Staten-Generaal, of geschied- en regtskundige uitlegging van Art. 161 der Grondwet*. Leiden 1829, en *De Hooge Raad van Nederland, of eenige bedenkingen op Art. 176 en 182 van de Grondwet*. 's Gravenh. 1830. En na het uitbreken der omwenteling: *Wenken, herinneringen en aantekeningen uit de dagen van Nederlands Herstelling*. Leiden, 1830. Vele dezer kortere geschriften zijn nameloos in het licht verschenen; evenwel heeft VAN ASSEN zijn auteurschap, wanneer het pas gaf, geenzins verloochend. En dat hij, waar het hem nuttig of noodig scheen, met open vizier in het strijdpark trad, heeft hij getoond door zijne zoo veel opzien wekkende Redevoering, in 1831 bij het nederleggen der waardigheid van Rector Magnificus gehouden: *De immoderatâ libertatis cupiditate, Europae calamitatum effectrice*, die veel tegenspraak en bij velen sterke afkeuring vond, ofschoon allen het keurig Latijn en de wegslepende voordracht moesten huldigen. Weinige maanden vroeger had hij eene rede gehouden, waaraan eene onverdeelde goedkeuring ten deel viel, zijne uitnemend kernachtige en waarlijk klassieke toespraak aan de Leidsche Jagers; een meesterstuk van eenvoudigheid en kracht, die, om inhoud en vorm beide, algemeen was bewonderd geworden.

Zijne gave van opmerken en zijn juist en fijn gevoel omtrent stijl en bewoordingen van wetten en verordeningen paste VAN ASSEN vooral gaarne toe op de Grondwet. Immers, gelijk hij het in de welgeschrevene Opdracht van zijn werkje in 1844 over *De taal der Grondwet*, treffend uitdrukte: „willen wij onze geliefde moedertaal behartigen, en naar ons vermogen trachten bij te dragen ter harer dienste, welk belangrijker geschrift kunnen wij dan ten grondslag nemen dan de Grondwet, die, om VAN HOGENDORPS woorden te bezigen, van het papier in onze hoofden en harten moet overgebracht worden? Hoe gekuischter haar taal, hoe duidelijker haar stijl, hoe ligter het ons wezen zal, haar wel te verstaan en met ons te vereenzelvigen.” Van daar, dat hij ook later is voortgegaan met scholiën op de Grondwet te geven, die in 1857 in de *Nieuwe Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving* zijn in het licht verschenen.

In de Derde Klasse van het voormalige Koninklijk Nederlandsche Instituut, waarin VAN ASSEN den 22sten Febr. 1824 tot lid benoemd werd, behoorde hij tot de afdeeling, aan welke de beoefening der Wijsbegeerte was opgedragen. Zonder twijfel werd hij in die Afdeeling geroepen wegens zijne naauwkeurige kennis van de schriften der oude Wijsgeeren. De keurigheid en juistheid zijner taalkundige opmerkingen en zijne kennis der vaderlandsche letteren zouden hem ook in de Tweede Klasse eene plaats verdiend hebben. Te betreuren is het echter, dat hij zijne werkzaamheid niet meer tot verrijking der werken des Instituuts, later onzer Akademie, heeft aangewend. In het Instituut gaf hij in zijne Klasse eene oudheidkundige verhandeling over het Collegie van Vredemakers te Leiden, — later eene voordracht over het houden van Voorlezingen bij de Ouden. In 1841 las hij aldaar eene Verhandeling voor, ten betooge, dat de burgerlijke wetgeving in ons Vaderland eene betamelijke zorg voor godsdienst en zeden ook nu niet geheel en al uit het oog heeft verloren. Van zijn zoo even vermeld werkje over *de Taal der Grondwet*, droeg hij mede een gedeelte, dat over het beleid der Justitie, voor in de Vergaderingen des Instituuts; en in 1844 zijne merkwaardige *Proeve van een Vertoog over de Ge-regtelijke Geneeskunde bij de Romeinen*. Doorgaans echter

vond hij goed, deze Vertoogen niet in de werken des Instituuts, maar in het rechtsgeleerde Tijdschrift zijner vrienden DEN TEX en VAN HALL te doen plaatsen, omdat hij zich overtuigd hield, dat het daar meer algemeen zoude gelezen worden. Het Instituut, meende hij, moest zelf niet uitgeven; dáár moest alleen de kiem worden gelegd, het onderwerp worden besproken en toegelicht, van werken, waarmede later het Publiek op andere wijze zoude worden begiftigd.

Buiten den kring des Instituuts heeft VAN ASSEN op meer dan ééne wijze tot algemeene beschaving en verspreiding van goeden smaak en letterkennis onvermoeid bijgedragen. De Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde en de Leidsche Afdeeling der Maatschappij van Fraaie Kunsten en Wetenschappen in zonderheid, genoten de vruchten zijner werkzaamheid nog tot op het laatste zijns levens. Het zij mij vergund, Mijne Heeren, van enkele der Redevoeringen, door hem gehouden, hier de titels als bijzonder kenmerkende op te geven.

In 1826 hield hij twee Redevoeringen *Over het Staatsbestuur volgens Cicero*; een jaar later eene Voorlezing *Over de begrippen van kieschheid bij de Ouden*; eenige jaren daarna eene Verhandeling *Over de uitdrukking van smart in de beeldende kunsten*. In 1830 verscheen van hem eene Verhandeling in het licht *Over de vrijheid van spreken en schrijven te Athene en te Rome*, naar aanleiding der toenmalige uitspatingen van de drukpers. Eindelijk bepaal ik gaarne uwe aandacht bij de keurige Redevoering, met welke hij den 27sten September 1850 de Algemeene Vergadering der Afdeelingen van de Hollandsche Maatschappij van Fraaie Kunsten en Wetenschappen opende, *Over leven, geluk en dood naar de begrippen der Ouden*. Tot de keuze van het onderwerp dezer Rede had hij aanleiding gevonden in het „beroemde of liever beruchte dichtstuk des Duitschen dichters *Die Götter Griechenlands*.” In die rede wist hij uit den schat zijner literarische kundigheden tegen de dichtelijke apologie des veelgodendoms, door SCHILLER in de betooverende kleuren eener wegslepene poëzij gehuld, ten behoeve van het door SCHILLER en GOETHE miskende Christendom, een

gepast en tijdig woord, op welsprekende wijze voorgedragen, in het midden te brengen, ten einde toch ook de schaduwzijde van dat zoo eenzijdig geroemde grieksche leven te doen in het oog vallen.

Het karakter van VAN ASSEN was godsdienstig en verdraagszaam; hij was buitengemeen welwillend en onbekrompen weldadig. Wellevendheid was hem zoo eigen, dat zij tot het kenmerkende van zijnen omgang behoorde. Dat hij gaarne met de aanzienlijksten des Lands betrekkingen van omgang en vriendschap aanknoopte, ontveinsde hij geenzins; en het had in de geheele geschiedenis zijns levens een natuurlijken grond. Hij bezat daartoe veel geschiktheid: een zeer uitgebreide menschenkennis, vereenigd met veel schranderheid en fijn vernuft, en gezult met geestigen scherts. Daar hij veel had gezien en bijgewoond, en zich door levendigheid van geheugen onderscheidde, was zijn onderhoud rijk in herinneringen en anecdoten uit vroeger tijdvak. Ook zijne fijne gave van opmerken verloochende zich in den omgang niet.

Buitengewoon keurig was hij op zijnen stijl, zoowel in het Nederlandsch als in het Latijn. Het *saepe stilum vertas*, was bij hem een vast aangenomene regel. Ook in de beoordeeling van den stijl van anderen was hij niet gemakkelijk, en bezwaarlijk kon eene bewoording of uitdrukking, met het Nederlandsche taal-eigen niet volkomen overeenkomstig, al mocht zij de taal verrijken en aan eene bestaande behoefte te gemoet komen, bij hem genade vinden. Evenzoo was hij ook in zijn gebruik van het Latijn zeer naauwlettend op het antieke der uitdrukking. Weinigen onder de jongere geleerden, vooral die een ander vak dan de Philologie gekozen hebben, zullen hem hierin evenaren; schoon hij wellicht in zijn purisme te ver ging. Niet slechts de letteren en de wetenschappen, ook de beeldende kunsten vonden in hem een verlichten kenner, gelijk men daarvan proeven aantreft in zijne *Opgave van de standbeelden in de Galerij van het Louvre*, die hij, op verzoek, den Heer Mr. J. C. KASTEELÉ uit Parijs overzond, alsmede zijne verhandeling over *Phidias en zijn leeftijd*. Juist en treffend hebben zijne voormalige leerlingen zijne gaven en verdiensten op eene plastische wijze weten uit te druk-

ken, door hem op zijn zeventigjarigen leeftijd die treffend schoone, in klassieken stijl vervaardigde groep ter gedachtenis te vereeren, in welke de vereeniging der Letterkunde met de Rechtsgeleerdheid op eene allegorische wijze zoo zinrijk is uitgedrukt, en welke hem door den Voorzitter van den Hoogen Raad met eene keurige Rede werd aangeboden; een geschenk, dat hem dan ook bij uitnemendheid welgevallig was, gelijk uit de kiesche en wel-sprekende wijze, waarop hij, omringd door zijnen huiselijken familiekring, de Rede van den Raadsheer DE GREVE beantwoordde, ondubbelzinnig bleek.

Penevens den talrijken kring zijner leerlingen was ook die zijner vrienden en bekenden zeer uitgebreid. Allen waardeerden om strijd zijne ervaring, zijne kennis van menschen en zaken, zijn geestig onderhoud en veelsoortige kundigheden. Onder degenen die hem waard en dierbaar waren, stond, nevens eenen J. M. KEMPER, J^o. DE VRIES, later G. GROEN VAN PRINSTERER, P. J. ELOUT en S. J. RAU, bovenal VAN DER PALM hoog aangeschreven, wien hij dan ook beter dan iemand anders bevoegd was in zijn karakter als Prozaschrijver te kenschetsen. Trouwens bij de gemeenschap van literarische en godsdienstige beginselen en de bewondering die VAN ASSEN voor 's mans heerlijke gaven bezieldde, droeg daartoe vooral ook bij de naauwe vriendschapsbetrekking van zijnen schoonvader, den Staatsraad VAN ROYEN, met VAN DER PALM als vriend zijner jeugd.

Dit huwelijk, waartoe de grond nog in den tijd van zijn verblijf te 'sGravenhage gelegd was, heeft vele jaren het geluk zijns levens grootelijks bevorderd. Vijf dochters werden uit zijnen echt geboren, die met de achtenswaardige moeder haar onherstelbaar verlies betreuen. Voor ons, Mijne Heeren, die zijne heuschheid, zijne dienstvaardigheid, zijn juiste oordeel en zijne ongeveinsde vriendschap gekend hebben, blijft zijne nagedachte-nis onuitwischbaar in de herinnering leven: immers hij was een sprekend bewijs, hoe de studie der letteren den omgang verfijnt en veredelt, en weldadig werkt op den ruimen kring van vrienden, ambtgenooten en verdere betrekkingen.

GESCHRIFTEN

DOOR DEN

HOOGLEERAAR VAN ASSEN UITGEGEVEN.

I. LATIJNSCHE WERKEN EN HANDBOEKEN.

- Disputatio juridico-literaria de M. Tullii Ciceronis Oratione pro Aulo Cluentio Avito. . . . . 12 Oct. 1809
- Quaestiones juridicae inaugurales, Auctore c. j. VAN ASSEN . . . . . 14 Sept. 1810
- Oratio de studio juris Romani hoc ipso tempore diligenter tuendo. . . . . 29 Sept. 1821
- Adnotatio ad Institutionum Gaii commentarios. Liber primus. . . . . Lugd. Bat. 1826
- Adnotatio ad Institutionum Gaii commentarios. Liber primus. Editio altera emendatior. . . . . Lugd. Bat. 1838
- Adnotatio ad Gaii Institutionum Commentarium primum. Editio tertia emendatior. . . . . Lugd. Bat. 1849
- Adnotatio ad Gaii Institutionum Commentarium secundum (usque ad locum de Legatis). . . . . Lugd. Bat. 1855
- Lineamenta extrema juris privati Justiniani secundum textum Institutionum (Personae) . . . . . Lugd. Bat. 1855
- Lineamenta extrema juris privati Justiniani secundum textum Institutionum (Res et jura in re) . . . . . Lugd. Bat., 1856
- Lineamenta extrema juris privati Justiniani secundum textum Institutionum (Obligatio). . . . . Lugd. Bat., 1858
- Leiddraad voor het Collegie over het Burgerlijk Wetboek . . . . . Leiden, 1846
- Leiddraad voor het Collegie over het Burgerlijk Wetboek. Verkorte en herziene uitgaaf . . . . . Leiden, 1854

II. NEDERLANDSCHE WERKEN OVER RECHTSGELEERDHEID
EN WETGEVING.

Romeinsche regtspleging en Romeinsche zeden. Voor-
lezing, gehouden in de openbare zitting van de 3de Klasse
van het Kon. Ned. Instituut. — *Ned. Jaarb. v. Regtsg.*
Dl. III, bl. 5 volgg. 1835

Over het Manuale latinitatis fontium Juris Civilis Ro-
manorum, thesauri latinitatis Epitome, Auctore H. E.
DIRKSEN. Berol. 1837 & 1838. — *Ned. Jaarb. v. Regtsg.*
Dl. I, bl. 459 volgg. 1839

Vragen en opmerkingen, Romeinsch regt betreffende:

N ^o .	I, § 1—4	<i>Ned. Jaarb. v. Regtsg.</i>	III, bl. 152 vlg.	1841
"	II, § 5—9	" " " "	" " 400 "	
"	III, § 10—12	" " " "	III, " 770 vlg.	
"	IV, § 13—21	" " " "	IV, " 341 "	1842
"	V, § 22—30	" " " "	" " 771 "	
"	VI, § 31—40	" " " "	V, " 380 "	1843
"	VII, § 41—47	" " " "	XII, " 763 "	1850
"	VIII, <i>Nieuwe Bijdr. v. Regtsg.</i>		V, " 219 "	1855

Het Nederlandsche Huwelijk en de betrekkingen tus-
schen ouders en kinderen. — *Ned. Jaarb. v. Regtsg.* Dl.
III, bl. 625 volgg. . . . . Dec. 1841

Nalezing op het Manuale latinitatis fontium Juris Ci-
vilis Romanorum, thesauri latinitatis Epitome, van H. C.
DIRKSEN. — *Ned. Jaarb. v. Regtsg.* Dl. VI, bl. 150 volgg. 1844

De graad van Doctor in de Regten. — *Ned. Jaarb.*
v. Regtsg. Dl. VI, bl. 544 volgg. 1844

Gevoelens van CUJACIUS over onderscheiden onderwerpen
van het Romeinsche Regt. — *Ned. Jaarb. v. Regtsg.* Dl.
XI, bl. 433 volgg. 1849

Verklaring van Pandecten-plaatsen, behoorende tot de
geregte geneeskunde der Romeinen:

I, § 1—41	<i>Ned. Jaarb. v. Regtsg.</i>	X,	bl. 201 vlg.	1848
II, § 42—52	" " " "	X,	" 570 "	
III, § 53—93	" " " "	XI,	" 5 "	1849
IV, § 94—114	" " " "	XII,	" 433 "	1850

Het Collegie van Vredemakers te Leiden. — *Nieuwe Bijdr. v. Regtsg.* Dl. I, bl. 72 volgg. 1851

Over de Aditio haereditatis, als grondslag der verplichtingen tusschen erfgenaam en legataris. — *Bijdr. tot Regtsg.* Dl. IV, bl. 177 volgg. 1829

De toestand van het Onderwijs in de Fransche rechtscholen in het laatste gedeelte van de vorige eeuw. (Een gedeelte eener openingsrede in Sept.) — *Nieuwe Bijdr. v. Regtsg.* Dl. IV, bl. 280 volgg. 1853

Nalezing op het Manuale latinitatis fontium juris civilis Romanorum, thesauri latinitatis Epitome, van H. E. DIRKSEN. — *Nieuwe Bijdr. v. Regtsg.* Dl. IV, bl. 387 vlg. 1854

De taal en stijl der Gerigten. — *Nieuwe Bijdr. v. Regtsg.* V. Dl. bl. 36 volgg. 1847

Aanmerkingen op het Burgerl. Wetboek. — *Themis. Tijdschrift.* Eerste verzameling X.

Vervolg van Aanmerkingen op het Burgerl. Wetboek. *Themis.* Eerste verzameling, XI, XII, XIII.

Proeve van verklaring van een enkel artikel (1411) in het Burgerl. Wetboek, (ter aanbeveling van monographiën). 1856

Resensie van GABINUS DE WALS *Oratio de claris Frisiae jureconsultis.* 1825

(Brieven over het regt van Beklemming, gerigt aan Mr. C. J. VAN ASSEN, door Mr. C. H. GOCKINGA, Lid van den Hoogen Raad. . . . . 1845)

III. STAATKUNDIGE GESCHRIFTEN.

- J. M. KEMPER's Redevoering over de lotgevallen van
'onzen leeftijd (naar het Latijn). . . . . 's Hage, 1816
- Over de vrijheid van spreken en schrijven te Athene
en te Rome, in twee brieven aan den Heer Baron COLLOT
D'ESCURY van Heinenoord 1829
- Het onwettige der Petitiën aan de Staten-Generaal, of
Art. 161 der Grondwet . . . . . Leiden, 1829
- De Hooge Raad van Nederland, of eenige bedenkingen
op Art. 176 en 182 van de Grondwet. . . . 's Hage, 1830
- Wenken, Herinneringen en Aanteekeningen uit de da-
gen van Nederlands herstelling. I^e Stuk . . . . Sept., 1830
- IIe Stuk. . . . . Oct., 1830
- Aanspraak van den Rector Magnificus VAN ASSEN in
het *Gedenkschrift van den uittocht der Studenten*, bladz.
20—23. . . . . Leiden, 13 Nov., 1830
- Oratio de immoderata libertatis cupiditate, Europae ca-
lamitatum effectrice . . . . . Lugd. Bat., 1831
- Du désir immodéré de la liberté considéré comme la
cause des calamités qui affligent l'Europe. . . . Amst., 1831
- De taal der Grondwet. I^e Stuk. . . . . Leiden, 1844
- IIe Stuk. . . . . Leiden, 1848
- De Eerbeoelingen in de Republiek der Vereen. Neder-
landen. Voorl. in de Maatsch. van Nederl. Letterk. den 7
Februarij 1851
- Scholien op de Grondwet, Art. 1—10: in de *Nieuwe
Bijdragen voor Regtsgeleerdh.* Dl. VII, bl. 5 volgg. . . 1857

IV. LETTERKUNDIGE ONDERWERPEN.

- Het beeld van ARIADNE in de Beeldengallerij te Parijs. 1815
- Opgave der verzameling van standbeelden en andere voorwerpen van oude Beeldhouwkunst in het Paleis van het Louvre te Parijs. . . . . Nov. 1815
- Hulde aan c. g. HEYNE . . . . . 's Hage, 1816
- PERIKLES van Athene . . . . . 's Hage, 1819
- Over de begrippen van kieschheid bij de Ouden . Amst., 1820
- Recensie van JOH. TH. BERGMAN's *Specimen Academicum exhibens Isocratis Areopagiticum* 1820
- Recensie van den *Prometheus van Eschylus*, door Mr. IS. DA COSTA 1822
- Over het Staatsbestuur volgens CICERO. I. Voorl. in de *Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden* 1823
- Over het Staatsbestuur volgens CICERO. II. Voorl. in de *Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leyden* 1825
- Verhandeling over de beste leerwijze op de Latijnsche scholen, 2de druk . . . . . Leiden, 1828
- Verhandeling over de uitdrukking der smart in de beeldende kunsten . . . . . Amst., 1833
- Voorlezing over J. H. VAN DER PALM, in de maandelijksche Vergadering der Maatsch. van Nederlandsche Letterkunde. *Nieuwe Werken van de Maatsch. der Ned. Letterk.* Dl. VI, bl. 187 volgg. . . . . Maart 1843
- Iets over snel-, geheim-, cijfer-, schoon- en ver-schrift bij de Ouden. In *de Gids* 1844
- Over leven, geluk en dood, naar de begrippen der Ouden . . . . . Leiden, 1850

Levensbericht van G. C. J. VON MASSOW; in de Handd. der
Maatschappij van Nederl. Lett. bl. 88 volgg. . Julij 1852

Iets over Alliteratie. Voorl. in de Maatsch. der Ned. Let-
terk. *Nieuw Nederl. Taalmagazijn* . . . . 24 April 1854

Verslag van de H.H. J. VAN LENNEP, J. DE VRIES en C.
J. VAN ASSEN, over een voorstel van den Heer H. J. KOE-
NEN. In de *Verlagen en Mededeelingen van de Letter-
kundige Afdeeling der Akademie*, Dl. I, bl. 182 vv. . 1856